

Medreseden Mektebe

Tevhid-i Tedrisat Öncesi Din Eğitimi Tartışmaları

Ahmet AYDIN

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1851

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Kitabe
Yayın No | Publication Number: 160

Kitap Adı : Medreseden Mektebe
Alt Başlık : Tevhid-i Tedrisat Öncesi Din Eğitimi Tartışmaları
Book Title : From Madrasahs to Schools
Subtitle : Debates on Religious Education Before the Unification of Education Law
ISBN : 978-625-5654-31-1
DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255654311

Yazar | Author: Ahmet Aydın | orcid.org/0000-0001-5877-8841
Editör | Editor: Mehmet Emin Nas | orcid.org/0000-0002-4815-9446
Kurum | Institution: İğdır Üniversitesi
ROR ID: ror.org/05jstgx72

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph
Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish
Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm
Baskı Sayısı | Edition: 1
Sayfa Sayısı | Pages: 153 (xvi + 137)

Yayın Tarihi | Publication Date: Şubat | February 2026
Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye
Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR
Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRAX - Din eğitimi | Religious instruction
BISAC: EDU037000 - Din Eğitimi | Education / Religious Education
THEMA: JNFR - Din eğitimi ve öğretimi | Religious education and religious instruction
LC Classification: LC321 - Din eğitimi, devlet ve okul ilişkisi | Religious education and state, school relations
DEWEY: 377.1 - Dinî okullar ve müfredatlar | Religious schools and curricula
WoS Category: Eğitim ve Eğitim Araştırmaları | Education & Educational Research
WoS Citation Topics Meso: Din ve Toplum | Religion and Society
WoS Citation Topics Micro: Din, sekülerlik ve eğitim | Religion, secularism and education
Scopus Subject Areas: 3304 - Eğitim | Education

Atf Bilgisi | Cite as: Aydın, Ahmet. *Medreseden Mektebe: Tevhid-i Tedrisat Öncesi Din Eğitimi Tartışmaları*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Kitabe, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050
Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60
www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Medreseden Mektebe

Tevhid-i Tedrisat Öncesi Din Eğitimi Tartışmaları

Ahmet AYDIN

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

Ahmet AYDIN

1985 yılında Iğdır'da doğdu. İlk ve ortaokulu Iğdır'da okudu. 2003 yılında Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden; 2008 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Lisansüstü eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. Halihazırda Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

He was born in Iğdır in 1985. He completed his primary and secondary education in Iğdır. He graduated from Kartal Anatolian Imam Hatip High School in 2003 and from the Faculty of Theology at Marmara University in 2008. He completed his graduate studies at the Institute of Social Sciences, Istanbul University. He is currently serving as an Assistant Professor at the Faculty of Theology, Iğdır University.

Kitap Hakkında

Medreseden Mektebe

Tevhid-i Tedrisat Öncesi Din Eğitimi Tartışmaları

Eğitim, hedeflenen insan tipinin yetiştirilmesinde şüphesiz en güçlü araç olup insanlık tarihi boyunca dinlerin, devletlerin, medeniyetlerin ve düşünce akımlarının öncelik verdiği temel alanlardan biri olagelmıştır. İslâm dini de ortaya çıkışından itibaren eğitime özel bir önem atfetmiş; bu çerçevede tarihsel süreç içerisinde çeşitli eğitim kurumları teşekkül etmiştir. Bu kurumların en müessir ve kalıcı örneklerinden biri medreselerdir. XI. yüzyılda kurulan Nizamiye Medreseleri ile kurumsal bir yapıya kavuşan medrese sistemi, Osmanlı klasik döneminde eğitim teşkilatının omurgasını oluşturmuş ve ilmî hayatın merkezinde yer almıştır.

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim tarihindeki en köklü dönüşümlerden biri olan 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu arafesinde, medrese ve mektep ekseninde yürütülen din eğitimi tartışmalarını ele almaktadır. Araştırmanın temel amacı, Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına miras kalan eğitimdeki ikili yapının yarattığı fikri ve sosyal çatışmaları; meclis tutanakları ve dönemin süreli yayınları üzerinden analiz ederek bu süreçteki beklenti ve önerileri ortaya koymaktır. Metodolojik olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı çalışmada, 23 Nisan 1920 ile 3 Mart 1924 tarihleri arasındaki TBMM Zabıt Cerideleri ve aralarında Sebilürreşad, Dergâh, Mihrab gibi yayınların da bulunduğu 22 farklı süreli yayın taranarak içerik analiziyle tasnif edilmiştir.

Çalışmanın bulgularına göre, Osmanlı modernleşmesiyle birlikte açılan Batı tarzı mektepler ile geleneksel medreseler arasında zamanla “dünya mektebi” ve “ahiret mektebi” şeklinde keskin bir ayrışma meydana gelmiş, bu durum toplumda birbirine yabancı iki farklı zümrenin yetişmesine neden olmuştur. Meclis görüşmelerinde ve kamuoyunda, mekteplerde verilen din eğitiminin müfredat, öğretmen niteliği ve yöntem açısından yetersiz olduğu, öğrencilerin milli ve dini değerlerden kopuk yetiştiği yönünde ciddi eleştiriler getirilmiştir. Diğer taraftan asırlardır eğitimin temel taşı olan medreselerin ise zamanın ihtiyaçlarına cevap

veremediği, liyakat sisteminin bozulduğu ve bilimsel gelişmelere kapalı kaldığı ifade edilmiştir. Yeni idareden beklentiler, eğitimin hem dini hem de milli bir kimliğe büründürülerek bu ikiliğin ortadan kaldırılması noktasında yoğunlaşmıştır.

Araştırma sonucunda, eğitimde birliğin (Tevhid-i Tedrisat) sağlanması fikrinin sadece siyasi bir tercih değil, toplumda derin bir karşılığı olan pedagojik ve sosyal bir zorunluluk olarak görüldüğu saptanmıştır. Kanunla birlikte medreseler kapatılmış, tüm eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanmış ve din hizmetlerini yürütmek üzere İmam ve Hatip Mektepleri ile bir İlahiyat Fakóltesi açılması kararlaştırılmıştır. Ancak ilerleyen süreçte bu kurumların da öğrenci azlığı veya istihdam sorunları gibi gerekçelerle kapatılması ve din derslerinin müfredattan kademeli olarak çıkarılması, din eğitimi tarihinde yeni bir tartışma dönemini başlatmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi; Medrese; Mekteb; Tevhid-i Tedrisat; Tartışmalar

About the Book

From Madrasahs to Schools Debates on Religious Education before the Unification of Education Law

Education is undoubtedly the most powerful instrument in shaping the desired type of individual, and throughout human history it has been one of the fundamental domains to which religions, states, civilizations, and intellectual movements have accorded priority. From its very emergence, Islam likewise attached particular importance to education, and within this framework various educational institutions took shape over time. Among these, madrasahs stand out as some of the most influential and enduring examples. Institutionalized with the establishment of the Nizamiyya Madrasahs in the eleventh century, the madrasah system formed the backbone of the educational organization during the classical Ottoman period and occupied a central position in scholarly life.

This study examines the debates on religious education conducted along the axis of madrasahs and modern schools on the eve of the Law on the Unification of Education (Tevhid-i Tedrisat) dated 3 March 1924, which represents one of the most profound transformations in the history of education in the Republic of Turkey. The primary aim of the research is to analyze the intellectual and social conflicts generated by the dual educational structure inherited from the late Ottoman period to the early years of the Republic, by drawing on parliamentary records and periodicals of the time, and thereby to reveal the expectations and proposals articulated during this process. Methodologically, the study employs document analysis as a qualitative research method. In this context, the Grand National Assembly of Turkey's parliamentary proceedings (TBMM Zabıt Cerideleri) between 23 April 1920 and 3 March 1924 were examined, together with twenty-two different periodicals -including *Sebilürreşad*, *Dergâh*, and *Mihrab*- which were then classified and analyzed through content analysis.

The findings indicate that, with Ottoman modernization, a sharp dichotomy gradually emerged between Western-style modern schools and traditional madrasahs, often conceptualized as a division between

“schools of this world” and “schools of the hereafter.” This dichotomy led to the formation of two distinct social groups that became increasingly alienated from one another. In parliamentary debates and public discourse, serious criticisms were directed at religious education in modern schools, particularly regarding curriculum content, teacher qualifications, and pedagogical methods, with claims that students were being educated detached from national and religious values. Conversely, madrasas -long regarded as the cornerstone of education- were criticized for failing to respond to the needs of the age, for the deterioration of merit-based systems, and for their resistance to scientific developments. Expectations from the new administration thus centered on eliminating this duality by endowing education with both a religious and a national identity.

The study concludes that the idea of achieving unity in education (Tevhid-i Tedrisat) was perceived not merely as a political choice but as a pedagogical and social necessity with deep resonance in society. With the enactment of the law, madrasas were closed, all educational institutions were placed under the authority of the Ministry of Education, and the establishment of Imam-Hatip Schools and a Faculty of Theology was envisaged to oversee religious education and services. However, the subsequent closure of these institutions due to factors such as low student enrollment or employment issues, along with the gradual removal of religious courses from curricula, ushered in a new phase of debate in the history of religious education.

Keywords: Religious Education; Madrasah; Modern Schools; Law on the Unification of Education; Debates

İthaf

*Dâr-ı bekâya irtihal eden sevgili anneme;
rahmet, mağfiret ve cennet niyazıyla...*

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde ilmî katkıları ve yol gösterici değerlendirmeleriyle destek veren kıymetli hocam Prof. Dr. Ayşe Zişan Furat'a; araştırmanın temel kaynaklarını oluşturan süreli yayınların temin ve taranmasında sundukları imkânlar dolayısıyla Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, Millî Kütüphane ve İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'ne; eserin kitap olarak neşre hazırlanması sürecinde editörlük vazifesini ifa eden Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin Nas'a katkıları dolayısıyla müteşekkirim.

Çalışma süreci boyunca ilmî meşguliyetlerimin aile hayatımızdan aldığı zamanlara sabırla katlanan; sessiz fedakârlıklarıyla yükümü hafifleten, dualarıyla beni ayakta tutan ve her daim varlıklarıyla güç veren eşim ile kızım başta olmak üzere ailemin desteği, bu çalışmanın tamamlanmasında yalnızca bir katkı değil, aynı zamanda en büyük dayanağım olmuştur.

Gayret bizden, tevfik ve başarı Allah'tandır.

Ahmet AYDIN

İğdır 2026

KISALTMA LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
AKDITYK	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Bs.	: Baskı
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
MÜİFV	: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
sdl.	: Sadeleştiren
TBMM ZC	: TBMM Zabıt Ceridesi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
t.y.	: Tarih yok
v.d.	: Ve diğerleri
y.y.	: Yayın yeri yok
Yay.	: Yayınları

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	xi
KISALTMA LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM	7
1.1. Osmanlı Öncesi İslâm Toplumunda Eğitim Faaliyetleri	7
1.2. Osmanlı Klasik Döneminde Medreseler	12
1.2.1. Medreselerin Gerilemesi	18
1.3. Eğitimde Batılılaşma	24
1.3.1. İlk Batı Tarzı Okullar	26
1.3.2. Batı Tarzı Sivil Okullar	27
1.3.3. Medreselerin Islahı ve Yeni Kurulan Medreseler	30
İKİNCİ BÖLÜM	
MECLİS TUTANAKLARI ve SÜRELİ YAYINLARDA	
MEDRESE-MEKTEP BAĞLAMINDA DİN EĞİTİMİ TARTIŞMALARI	35
2.1. Büyük Millet Meclisi Görüşmelerinde Din Eğitimi	35
2.1.1. Eğitim Dini ve Milli Olmalıdır	37
2.1.2. Mekteplerde Din Eğitimi Sorunları	42
2.1.3. Eğitimde İkilik: Medrese-Mektep İhtilafı ve Kökenleri	46
2.1.4. Eğitimde Birlik Arayışları	50
2.1.4.1. Eğitimde Birliğin Adresi Olarak Şer'îye Vekâleti ve Medreseler	50
2.1.4.2. Eğitimde Birliğin Adresi Olarak Maarif Vekâleti ve Mektepler	52
2.2. Süreli Yayınlarda Medrese-Mektep Bağlamında Din Eğitimi Tartışmaları	57
2.2.1. Eğitimin Hali	57
2.2.1.1. Mekteplerimizin Milletimizin Ruhuna Yabancı Olması	58
2.2.1.2. Yabancı Okulların Zararları	59
2.2.2. Eğitim Dini ve Milli Olmalıdır	60
2.2.3. Mekteplerde Din Eğitimi Tartışmaları	65
2.2.3.1. Müfredata Yönelik Eleştiriler	66

2.2.3.2. Öğretmenlere Yönelik Eleştiriler	70
2.2.3.3. Tedris Usulüne Yönelik Eleştiriler	75
2.2.3.4. Maarif İdaresine Yönelik Eleştiriler	78
2.2.4. Medreseler	80
2.2.4.1. Medreseye Bakış/Biçilen Rol	80
2.2.4.2. Medreseye Yöneltilen Eleştiriler	86
2.2.4.2.1. Müfredata Yönelik Eleştiriler	86
2.2.4.2.2. Müderrislere Yönelik Eleştiriler	87
2.2.4.2.3. Tedris Usulüne Yönelik Eleştiriler	88
2.2.4.2.4. Yapılan İslahatlara Yönelik Eleştiriler	89
2.2.5. Medrese-Mektep İhtilafı ve Kökenleri	92
2.2.6. Eğitimde Birlik Arayışları	95
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
YENİ İDAREDEDEN BEKLENTİLER ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	101
3.1. Yeni İdareden Beklentiler	101
3.2. Çözüm Önerileri	104
3.2.1. Mekteplerde Verilen Din Eğitimine Yönelik Çözüm Önerileri	105
3.2.1.1. Eğitim Politikalarına Yönelik Öneriler	105
3.2.1.2. Müfredat ve Tedris Usulüne Yönelik Öneriler	107
3.2.1.3. Din Dersi Öğretmenlerine Yönelik Öneriler	108
3.2.2. Medreselere Yönelik Çözüm Önerileri	109
3.2.2.1. Kurumsal Yapıya Yönelik Öneriler	109
3.2.2.2. Müfredata Yönelik Öneriler	110
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU	113
4.1. Kanunun Yasalaşması ve Uygulanması	113
4.2. Kanun Sonrası Türkiye’de Din Eğitimi	116
4.2.1. İmam ve Hatip Mektepleri	117
4.2.2. Darülfünun İlahiyat Fakültesi	118
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	125
DİZİN	135